

מהלכים על ציר הסתמיות: קווים לדמותו של שם המספר בעברית המדוברת

עינת גונן ודורון רובינשטיין

1. הקדמה¹

ידוע לכול שהשימוש בשם המספר אינו סדיר בעברית הישראלית המדוברת, ודוברים רבים אינם מקיימים הבחנה צורנית סדירה בשם המספר על פי מינו הדקדוקי של שם העצם הנמנה.² במידה רבה נטרול צורות הזכר והנקבה בשם המספר הוא מעין סדין אדום המונף לפני עיניו של ציבור המשכילים חובבי הלשון העברית.³ בראיונות שערך מרקו (תשס"ח) עם שמונה מגישים בכירים על עמדותיהם כלפי הלשון המשודרת ברדיו ציינו כולם את שם המספר כאחד המאפיינים הבולטים של השפה שיש לשמור עליהם (שם: 84 ואילך). לדעת רוב אנשי הרדיו שרואיינו, החריגות בשם המספר הן הצורמות ביותר בלשון.

1 תורתנו שלוחה לאנשים טובים שעזרו לנו במחקרנו בעצה ובידע: לשלמה יזרעאל, לסמדר כהן ולדורון יעקב.

2 גם בתקופות קדומות של העברית חל ערעור מה בהשוואה למערכת המקראית שלרוב הקפידה בהתאם, ראו למשל שרביט תשנ"ה, דודי תשס"ח (אך בקטלוגיה, שבה עוסק המאמר, מדובר בתקופה שבה השימוש בעברית נעשה בטקסטים כתובים בלבד, מתוך לימוד לשון המקורות, ואין זו התפתחות חיה בדיבור). לא נעסוק בכך בהרחבה כאן.

3 במאמרו "לשוחרי שפת עבר" ("הארץ" מיום 21 ביוני 2004) הצר יוסי שריד על הידרדרותה של העברית בדורנו: "לא ירחק היום, ומישהו יציע להכשיר גם את ה'עשר שקל', או את השימוש הקלוקל והמקומם בגוף שלישי עתיד לציון גוף ראשון – 'אני יגיד', 'אני יחזור', וכיוצא באלה יצירי לשון המעוררים פלצות. בירידה המתמדת הזאת אל המדרגה התחתונה יש התנשאות יותר מאשר התחשבות, כאילו אומרים נואש מיכולתם של רוב דוברי השפה העברית לסגל לעצמם דיבור וכתובה תקינים ומתוקנים" (וראו דברים ברוח זו שפרסם שריד במאמר ב"הארץ" מיום 28 בדצמבר 2008: <http://www.haaretz.co.il/1.1370065>). גם בנימין נתניהו הביע זעזוע דומה בכנס השפה העברית בראשון לציון (בינואר 2011): "אני עדיין מזדעזע, עוברת בי צמרמורת, כשאני שומע שתי שקל" (<http://news.walla.co.il/?w=90/1781998>).

חוקרי הלשון העברית נדרשו לתיאור התופעה, וגם הם עמדו על הפערים בין הדקדוק הנורמטיבי לבין הצורות המשמשות בציבור. בן-טולילה (תש"ן: 274) עומד על חוסר ההקפדה על המין הדקדוקי במספרים, ולפיה מספר מונה בנקבה משמש גם ליד שמות עצם בזכר: "שתי חיילים", "ארבע עצים". הוא מוסיף שאפשר לשמוע גם מספר מונה זכר לשמות נקבה, כגון "שני מחברות", אך זה נדיר יותר. צדקה (תשס"ד: 263) קובע שרבים מאוד הדוברים, ובכללם המשכילים, שאינם מקיימים את ההבחנה בין זכר לנקבה במספרים מעל שניים, ואינם חשים רגיעה או אי-נוחות כאשר הם שומעים את ההפרות אצל זולתם. גם מאיר (תשס"ה: 31) סבורה שההבחנה בין צורות הזכר לצורות הנקבה בשמות המספר הולכת ונעלמת בעברית הדבורה בת ימינו. אפרת (תשס"ב: 20) רואה בתופעות מעין "שלוש שקלים", "חמישה ילדות" חלק מחוש הלשון של הדובר הצבר, בניגוד לדובר הזר ולעולה החדש ש"ייענו בלא כל התנגדות לקביעת המורה כי יש לומר שלושה שקלים או חמש ילדות". שורצולד (תשס"ט-תש"ע: 217) סבורה שהשיבושים בשם המספר צורמים מאוד באוזני מי שיודע את הכללים, ואלה רבים בין המשכילים. דקל (תשע"ג: 56) קובעת שמספרים בעברית הישראלית המדוברת דומים למספרים של העברית המסורתית, פרט לעובדה שבעברית המסורתית יש הבחנה ברורה בין זכר לנקבה במספרים, ואילו בשפה המדוברת ההבחנה הזאת אינה קיימת, פרט להבחנה בין אחד לאחת. שלא כבעברית המסורתית, למספרים מ-2 ומעלה יש רק צורה אחת, המקבילה לצורת הנקבה של המספרים המסורתיים. הגדיל לעשות צוקרמן, שניבא בערב עיון בשנת 2010 שבתוך 10-15 שנים תכיר האקדמיה ללשון העברית ב"שלוש שקל".⁴ מבלי לדון במידת הסבירות שהנבואה אכן תתממש, והאקדמיה תקבע הלכה חדשה בעניין (דבר שאנחנו מפקפקים בו, כמובן), צוקרמן משקף את התפיסה שבקרב תיעלם כליל מן הלשון ההבחנה במין הדקדוקי בשם המספר.

מטרת המאמר היא לבחון אם ההתרשמות של חוקרים שונים באשר לשימוש שם המספר אכן מייצגת את מציאות הלשון המשתקפת בדיבור ספונטני של מגוון דוברים: האומנם נפלטת צורת הזכר הארוכה⁵ ממערכת הלשון? האם באמת נשמע

4 ערב העיון התקיים בבית יד לבנים ברעננה, כ-14 בינואר 2010. הדבר עולה בקנה אחד גם עם הצעתה של רבקה גלעדי, תש"ן.

5 השימוש ב"קצר" וב"ארוך" הוא שימוש מסורתי, המכוון בעיקר לאורתוגרפיה המקובלת, אך בחקר הלשון המדוברת מצריך עיון מחודש. האם *šaloš* קצר מ-*šloša*? ומהם גבולות המבע? האם *šaloš yeladim* קצר מ-*šlošayladim*? מכיוון שאין טעם לבדוק צירופים יחידים, ומדובר בנושא הנוגע לסוגיה מורפוסונטקטית נרחבת, ראוי למדוד מספר גדול מאוד של ביצועים כדי להגיע למסקנות מבוססות. בדיקה ממצה צריכה לתת את הדעת גם לשאלת השפעתו של הכתב על תודעת הדובר האורייני. במאמר זה נשתמש לעתים

חילוף חופשי של "חמש ילדות" ו"חמישה ילדות"? המצע לעיון הבלשני הוא קובצי מאגר מעמ"ד המשמשים מצע לספר זה, ועליהם נוספו דוגמאות מקורפוס מעמ"ד המורחב.⁶ דוגמאות משלימות קיבלנו גם מסמדר כהן (להלן ס"כ).⁷ על יסוד הנתונים האלה נבדוק את דרכי הבעת שם המספר, וננסה לתאר חוקיות הנוגעת למידת הנטרול של השימוש במספרים. בשל היקפו המצומצם של הקורפוס נשלב בהצגת הממצאים ניתוח איכותני וכמותי.

2. מחקרים קודמים

מקובל לייחס את הקושי בשימוש נורמטיבי במספרים לעובדה שהסימון המורפולוגי של המין הדקדוקי בשמות המספר הוא ההיפוך של סימון המין הדקדוקי בשאר המערכת בשפה (אבינרי תשכ"ד: 356, ועוד הפניות אצל מאיר תשס"ה: 32). הצורה הקצרה, הלא מסומנת, משמשת למניית שמות ממין נקבה, ואילו הצורה הארוכה משמשת למניית שמות ממין זכר. תופעה זו אופיינית ללשונות השמיות (Hetzron 1967: 180), והיא תוארה במחקר בהרחבה (ראו לדוגמה אצל גזניוס: Bolozky & Haydar 1986). שורצולד (תשנ"ז: 404, וגם תשס"ט: 194-195) קובעת כי שיבוי המספרים פועלים בכיוון אחד של האחדת המערכת לעבר הקצר במספרים 3-19. היא מוסיפה שהדוברים ה"שוגים" במספרים הם למעשה בעלי סט אחד של לקסמות, שהוא (א)חד (הלקוח ממערכת שם המספר של הזכר),⁸ שניים, שתיים, שלוש, ארבע, חמש, שש וכו'. גלינרט (Glinert 1989[a]: 80-81) מזכיר גם הוא את העדפת צורת הנקבה, בעיקר בצורות שתיים, אך גם עשר, ומוסיף שהשימוש הזה נפוץ מאוד במספרים שבין 11 ל-19 (וראו גם Glinert 1977).

העובדה שבניגוד לשם התואר הרגיל בעברית, צורות שם המספר מקדימות את הגרעין, יוצרת הכבדה בשימוש ומקשה על הדובר לממש את ההבחנה במין הדקדוקי במבע ספונטני (מאיר תשס"ה: 35, צדקה תשס"ד: 263). לכך מצטרפות העובדה שהכמתים האחרים אינם מממשים הבחנה במין הדקדוקי, וכן הנטייה הכללית לטשטוש ההבחנה הדקדוקית במין, המתרחשת במערכות התאם אחרות

במונחים האלה, המקובלים בשיח הלשון.

6 .cosih.com

7 מאגר ההקלטות של סמדר כהן הוא מאגר בן כ-55,000 מילה, המורכב מהקלטות ממעמ"ד שתכתבה ומהקלטות פרטיות שהוקלטו בהן אינפורמנטים אחרים, על פי עקרונות דמוגרפיים דומים לאלו שהוצגו במעמ"ד. המאגר כולל 25 מסרנים ראשיים ועוד כ-20 בני שיח שלהם.

8 עדויות יפות לשימוש בצורה אחד לנקבה בנפרד ובנסמך מסרה לנו סמדר כהן מתוך מאגר ס"כ: איפה נעלי בית. אחת פה. כן. אבל איפה עוד אחד; אחד המכללות.

במשפטים, כגון "אותי מצחיק דברים פרטיים" (על פי מובאה של רות ברמן אצל מאיר תשס"ה: 39, וראו גם כוזר תשס"ב), וגם הן עשויות להשפיע על נטרול המין הדקדוקי בשם המספר.

מאיר (תשס"ה: 39) בוחנת את הסוגיה באמצעות תאוריית המסומנות. מבחינה מורפולוגית ומצד התפוצה, צורת הנקבה היא הבלתי מסומנת, אך מבחינה סמנטית ומבחינת המגוון הפרדיגמטי (למשל שלושה לעומת שלושת), צורת הזכר היא הצורה הבלתי מסומנת. בחינתם של השינויים החלים במערכת המספר בעברית מראה כי הצורות ההולכות ומשתגרות בשפה הן צורות הנקבה, שהן הצורות הבלתי מסומנות מורפולוגית. מכאן אפשר להסיק כי באפיון התהליכי שינוי בשפה, המסומנות המורפולוגית חזקה מזו הסמנטית.

צבי (תשס"ו) מעירה על מאמרה של מאיר תשס"ה, ומנתחת את התופעה במרחב הרחב יותר של הלשונות השמיות. היא קובעת שעל אף פגיעותה של מערכת שם המספר בלשונות השמיות מהסיבות שפירטה מאיר, השינויים באופן השימוש במערכת שמות המספר והיעלמותן החלקית או המלאה של מערכות שם המספר בזכר או בנקבה הם בלתי צפויים, ואף עשויים להיות מנוגדים בלשונות שונות, באורח חלקי או מלא (עמ' 92). הדבר מחליש לדעתה את תאוריית המסומנות הלשונית.

בולוצקי סוקר גם הוא את נטיית שם המספר בעברית המדוברת, על פי התרשמותו וביזקה לתאוריה שפיתח על ההטעמה הריתמית בעברית המדוברת (Bolozky 1982: 282-286, וכך גם במאמרו עם Haydar (Bolozky & Haydar 1986)). הוא מציע כיוון פרוזודי להסבר התופעה: צורות הזכר הן כולן מלרעיות. כאשר הן מצטרפות לשמות עצם חד-הברתיים, נוצר רצף של שתי הברות מוטעמות, כגון ארבעה איש, דבר המנוגד לנטייה הריתמית הכללית של השפה לשמור על רצף של הברה מוטעמת ובלתי מוטעמת לסירוגין בתוך יחידה פרוזודית. גם במקרה ששם העצם דו-הברתי מלעילי (חמישה שקל) או תלת הברתי מלרעי (ואז ההברה הפותחת תקבל הטעמה משנית), נוצר מצב של רצף של שתי הברות מוטעמות. לעומת זאת צורות הנקבה הן בחלקן מלעיליות (למעט שלושה, חמש ו-שש), ומשום כך הצטרפותן לשם העצם, בין שהוא מלרעי בין שהוא מלעילי, לא תגרום לרצף של שתי הברות מוטעמות. אם שם העצם הוא מלרעי ובעל שתי הברות (למשל: "שבע בנות"), ייווצר רצף של שתי הברות בלתי מוטעמות, אך רצף כזה עדיף על רצף של שתי הברות מוטעמות (שם). לכן תהיה עדיפות ברוב המספרים לצורות הנקבה.

מאיר (תשס"ה: 40) מסתייגת מהממצאים של בולוצקי. על פי התרשמותה, צירופים כגון "חמש שקל", "שלוש מטר" שכיחים מאוד, ואילו הצירופים "חמישה שקל", "שלושה מטר" כמעט אינם קיימים בלשונם של דוברים רבים. היא מוסיפה שייתכן שהמצב היה שונה בשנות השמונים של המאה העשרים, בזמן כתיבת מאמרו

של בולוצקי. במחקר אחר בחנה מאיר (Meir 2008) את השימוש בצורת הנסמך בשם המספר באמצעות מטלות הפקה ומבדקי שיפוט (ראו הרחבה בהמשך). תוצאות מטלת ההפקה הראו שרק שני מספרים שיקפו העדפה ברורה לצורות הזכר: 3 ("שלושת") ו-6 ("ששת"). לעומתם המספרים 5, 7, 8 ו-9 הראו העדפה ברורה לצורות הנקבה, והמספרים 4 ו-10 הראו העדפה קלה לצורות הנקבה. לעומת זאת במטלת השיפוט הייתה העדפה לצורות הזכר בכל שמות המספר למעט 9, שהשימוש בצורות הנקבה והזכר בו היה שקול. מכאן הסיקה מאיר שתהליכי הפקה ותהליכי שיפוט נתונים לסוגים שונים של אילוצים: בתהליכי הפקה אילוצים פרוזודיים משחקים תפקיד חשוב יותר, ואילו בתהליכי שיפוט לאילוצים פונקציונליים-מורפולוגיים יש תפקיד נכבד לא פחות מהאילוצים הפרוזודיים.

גם גלינרט (Glinert 1989(b)) תולה בהיבטים הפרוזודיים המשקליים את הסיבה לבחירה בצורה הקצרה בספירה כללית. לפיכך הוא סבור ששפות שבהן הסופית מוטעמת, לא ישתמשו בצורות עם סופיות בספירה, ויעדיפו צורות שבהן חלה תוזה בהטעמה, או לחלופין יאמצו – כשם שעשתה העברית – צורה בלא סופית (שם: 181).

מחקר אמפירי שערכה רביד (Ravid 1995) העלה שנטרול שם המספר מתפשט בעברית המדוברת. במוקד המחקר עמדו 40 ילדים: 20 תלמידי כיתה ד' ו-20 תלמידי כיתה ז'. במהלך המחקר נתבקשו הילדים לקרוא טקסט שבו שש שאלות בחשבון המתאימות לכיתה ד', ובהן שישה-עשר צירופים של שם המספר, הכתובים בספרות, מ'3 עד 10, ושם עצם נמנה (8 בזכר ו-8 בנקבה). כל מספר הופיע פעמיים: פעם לפני שם עצם ממין זכר, ופעם לפני שם עצם ממין נקבה. כל נבדק נבחן פעמיים, בסיטואציה בלתי מכוונת, שבה נאמר לו שהוא נדרש לעזור בחיבור מבחן בחשבון, וכעבור שבועיים בסיטואציה מכוונת, שבה נאמר לו במפורש כי הוא נבחן על שימוש נכון בשמות המספר בעברית בלוויית רמיזה להבדל בקריאה שבין 5 בנים ל-5 בנות. בקריאה שאינה מכוונת לדיוק לשוני, כמעט לא נמצאו הבדלים בין תלמידי כיתות ד' לכיתות ז', והנטייה הייתה להשתמש כמעט תמיד בצורת הנקבה הקצרה, ללא קשר למין השם הנמנה. בקריאה מוקפדת המכוונת לדיוק לשוני גבר השימוש בצורת הזכר הארוכה, בעיקר בקרב תלמידי כיתות ז', אבל גם כאשר השם הנמנה היה נקבי (מעין תיקון יתר). רביד סבורה שלא יהיה אפשר לשמר את ההבחנה בין זכר לנקבה במספרים באמצעות חינוך לשוני, שכן תלמידי כיתות ז' אמנם הפגינו מודעות לשתי הצורות הקיימות, אך לא ידעו איך להשתמש בהן נכונה (שם: 93-95). סבג-כהן (תשנ"ט: 100-102) בדקה כמה קטגוריות של שם המספר. שיטת המחקר ששימשה במחקרה הייתה תרגום משפטים מאנגלית לעברית ואחר כך הקלטת האינפורמנטים בקריאתם. במספר המונה נמצא שרוב הדוברים (למעלה

משבעים אחוזים בממוצע) הקפידו על התאמת מינו של המספר לשם העצם (למעט הצורה "שמונה מאות", שהיא צורה ייחודית). בקריאתם של כ-30% מהדוברים נמצאה צורת הנקבה הקצרה גם לפני שם נמנה בזכר. אפילו בציון מספר השקלים נרשם רוב תקני: 82.2% הגו "חמישה שקלים". גם בציון מספר האחוזים נרשם רוב לצורת הזכר: 45.3% הגו "שלושה אחוזים" ו-39.4% הגו "שלושה אחוז" (לעומת כ-15% שהגו "שלוש אחוז" או "שלוש אחוזים").

סוגיות מורפופונולוגיות נידונות במאמרו של געש (תשע"א). מחקר זה אינו מתאר תיאור אמפירי את הרווח בלשון, אלא מתחקה אחר הסיבות לווריאציות לשוניות רווחות, ובהן: שמונה עשרה, שמונה מאות, talafim (arba-talafim ודומי), (3/4) treve).

לבון (Levon 2012: 36) מציע תאוריה רחבה יותר הנוגעת לטשטוש ההבחנה במין הדקדוקי, בעיקר בצורת הרבים. לדעתו דקדוק העברית המודרנית נעדר ביסודו הבחנות במין דקדוקי בקטגוריות מורפולוגיות רבות, ואת הופעת הצורות שיש בהן הבחנה בין זכר לנקבה, הוא תולה בלחץ חוץ-לשוני.

3. ממצאי המחקר

3.1 הצגה כללית

במאמר זה נדון בכמה תופעות בשמות המספר שאינן כרוכות בענייני ביצוע (כמו אחד-אחת, שמונה-שמונה ואחרים), אלא הן עומדות ביסוד השימוש המורפוסנטקטי בצורות ארוכות ("זכר") וקצרות ("נקבה") במספרים. בקורפוס הסדנה נמצאו 248 שמות מספר מונים משלוש ומעלה (למעט שמונה ונגזריו), שעל פי התקן אמורים לבוא בצורת הנפרד ולקיים הבחנה צורנית בין זכר לנקבה על פי שם העצם הנמנה.⁹ שיעור הנורמטיביות בצורות הללו הוא 83.5% (207 היקריות מתוך 248).

9 הערות לתיג הצורות:

- א. לא נמנו מספרים כגון עשרים, שלושים ודומיהם, שאינם מקיימים הבחנה בין צורת זכר לצורת נקבה.
- ב. לא נבדק שם המספר שמונה ונגזריו, שההבחנה במין הדקדוקי בו אינה עניין של שימוש בצורה ארוכה או קצרה, אלא היא עשויה להיות עניין פונטי (ראו געש תשע"א).
- ג. מכלל הצורות הללו הוצאו גם המספרים אחת-אחד, שאף בהם אין ניכר ההבדל בין צורות הזכר לנקבה באורכה של הצורה (וראו הרחבה בנושא במאמרה של שורצולד תשע"ו, בספר זה), והמספרים שתיים ושניים (ושתי-, שני-, וגם בצורות הנוטות), שגם הם אינם מבטאים הבדלי אורך. בחינה נפרדת של הצורות הללו העלתה ממצאים דומים מאוד לממצאים הכלליים.
- ד. בחלק מהיקריות לא נזכר במפורש שם העצם הנמנה. במקרים שבהם יכולנו להשלימו,

ברור לכול שהנתונים האלה אינם מתארים נאמנה את מהות התופעה, שכן אין מדובר בחילופים חופשיים בין הצורה הקצרה לצורה הארוכה ("שלושה ילדות" ו"שלוש ילדים") אלא בנטרול ההתאם בשם המספר ובחירה בשם המספר הקצר.¹⁰ לפיכך תיאור כמותי מהימן אינו צריך לכלול שמות מספר המונים שמות עצם ממין נקבה ("שלוש ילדות") ושמות מספר סתמיים ("קו חמש"), שצורתם ממילא הצורה הקצרה. לאחר שנפו 140 היקריות של ציון מניית שמות עצם בנקבה והמספרים הסתמיים, נותרו 108 היקריות לבדיקה, ובכולן נדרש על פי התקן התאם זכר. בקבוצה זו נרשמו 68 (63%) ביצועים נורמטיביים, ו-40 (37%) ביצועים לא נורמטיביים. הנתונים האלה אמנם מצביעים על רוב מוחלט לשימוש הנורמטיבי ועל קיומן של צורות ארוכות לזכר, ואולם אי אפשר להתעלם גם מריבוי השימושים בצורות הקצרות, ריבוי המעיד על ערעור משמעותי של החוקיות הקלסית בעברית. בחינת כל הנתונים הללו כמקשה אחת מחמיצה דקויות לשוניות, ולכן נציע כאן סקירת עומק של השימושים השונים, ואחר כך נעריך מחדש את היקף הנטרול בעברית המדוברת.

3.2 המספר הסתמי וגבולותיו

3.2.1 על הסתמיות

בלשון העברית התקנית, שיש בה הבדל מורפולוגי בין שם המספר בזכר לבין שם המספר בנקבה, מיוחדת למספר הסתמי קטגוריה נפרדת. המספר הסתמי אינו מונה במפורש שם עצם ממין זכר או נקבה, ומצד צורתו מקובל כיום לקבעו בצורה הקצרה והלא מסומנת גם כבואו בצמוד לשם עצם בזכר, למשל **קו ארבע** (קוד תשמ"ו: 92), **בית מספר ארבע** (בהט ורון תש"ך: 235; ראו ניתוח מקיף אצל צדקה תשס"ד).

הקביעה על צורת הנקבה נעשתה בעקבות דיון סוער במליאת האקדמיה בשנת תשכ"ט (ישיבה צ"ב מיום ט' בתמוז תשכ"ט, זיכרונות האקדמיה ללשון ט"ז: 71 ואילך; קדמה לדיון החלטת הוועדה לענייני דקדוק בשנת תשט"ז, החלטה שלא הובאה ישירות לדיון במליאה). מהדיונים עולה שבמקורות הן לשון זכר הן לשון נקבה משמשות לציון המספר הסתמי (דברי בן-חיים ורבין), ושהמבוכה בשימוש בשם המספר היא גדולה ונפוצה ברבים (דברי שבטיאל ודותן).¹¹ היו שחשבו שכשמוזכרת

כללנו את הצורות בבדיקה שלנו, למשל: המחירון הוא עשרים ושלוש <אלף שקל> | Y34;

10 חילוף הפוך, שאין משתקף בו קיצור, ובו משמשת צורת הזכר למניית שם עצם בנקבה מצאנו רק במבע "ארבעים ושניים שעות" [OCh].

11 כך עולה גם מתשובה שפורסמה בלשונונו לעם משנת תרצ"ז (ברק וגדיש תשס"ט: 134):

המילה מספר, השימוש צריך להיות בזכר, למשל דירה מספר שלושים ושלושה, ש"אם לא כן – נכביד על העם ועל העולים ללא צורך" (דברי קרוא, עמ' 72). עצם העיסוק בקביעת הנורמה מעיד על שימוש הדוברים בחלופות לשון, חלופות המתבקשות מצד הלוגיקה, שכן בשימוש בסתמי נקבע נטרול ההתאמה לשם העצם שאליו קשור המספר (קו, בית וכיו"ב), מכיוון שאין כאן מנייה של ממש.¹²

בטקסטים שלפנינו מצאנו 13 היקרויות של צורות סתמי מובהקות, וכולן בנקבה, למשל: אני קניתי פדו' מאתיים וחמש | [Y34], זה קלטת שתיים || [Y311], זה בערוץ שתיים הגיימס בונד || [D142], אולפני ערוץ שלוש \ [C842]. בקורפוס נמצאות גם צורות קפואות המתייחסות לשמות עצם בנקבה שאינם ממומשים במבנה השטח, למשל ציון שעות: בשעה שבע בערב [1_P423], אני באה בשתיים || [Y111];¹³ ציון גיל: הקטן בן שלוש | [C514_2], אני בן עשרים ושתיים וחצי [P423_1]; ציון שנים: איזה שנה \ תשעים ושש \ [Y34], הרוסים היו שם עד תשעים ושתיים || [OCh].¹⁴

ואולם עיון בממצאים מלמד שהשימוש בסתמי רחב הרבה יותר, ושאפשר למצוא בו התניות ברורות. לפיכך נציע לטרטט ציר דמיוני לשימוש במספרים: בקצה אחד שלו עומד המספר המונה שמות עצם מפורשים ממין זכר או נקבה; בקצה האחר ימוקם המספר הסתמי, שבו אין נמנה במפורש שם עצם נתון. שימושי לשון שונים עשויים למצוא את מקומם בציר הזה במרחק שונה מן הקטבים. המיקום הזה אינו מדויק, והוא עשוי להשתנות מתקופה לתקופה על פי ההיגיון הלשוני, על פי הקישור לשם העצם הנמנה, וגם על פי השימוש. הציר הזה הוא כמובן גם אינדיבידואלי: דוברים שבלשונם משתקפת הצורה הקצרה בלבד, נוהגים בשם המספר למעשה כבצורת הסתמי. לעומתם דוברים רבים מקיימים את שני קוטבי הציר, אך גם בלשונם אנהנו עשויים לראות בקטגוריות אחדות תזוזות לכיוון הסתמי.

"רחוב פלוני מספר 22 – עשרים ושנים או עשרים ושתיים? היינו הך, ואין הכרע בדבר." עדות נוספת מצאנו גם אצל קור (תשמ"ו), המביא את השיר "אהבה ברמזים" שכתב חיים חפר (תשמ"א: 30) וביצעה שלישיית גשר הירקון: "פסנתר כנף/ כינור ראשון/ קונצרט מספר שישה". שאלת השימוש בזכר או בנקבה במספר המופשט בתרגילי חשבון נזכרת ב"לשונונו לעם" משנת תרצ"ה (26 באפריל 1935), וראו ברק וגדיש תשס"ט: 76.

13 לעומת זאת במניית חמש ועשר דקות מקובלת צורת הזכר: חמישה לארבע || [Y111], בס- בין חמש חמש ועשרה הוא בא לכאן להביא את השמות | [P423_1]. צדקה (תשס"ד: 263) מניח שמספר הדקות נשאר במין זכר מאותם הימים שהמילה רגע (ולא דקה) הייתה נפוצה, ושקיים רצון בלתי מודע לבידול בין השעות למספר הרגעים: השעות בנקבה והדקות בזכר. על השימוש הזה נכתב לא מעט, וראו גם דובנוב (תשע"ב: 7), הכורכת אותו בביטויי מחיר המציינים אגורות, כגון "הכרטיס עולה שש ועשרה" (לא מצאנו תיעוד לכך בקורפוס שלנו).

14 לא כללנו כאן את המושג "שבעה", המציין תקופת אבל (Y330).

בחלק הזה של המאמר נצא למסע בעקבות הציר הזה, ונבחן שימושי לשון שונים בקורפוס שלנו בפריזמה הסתמית.

3.2.2. פי

מקובל בדרקוק הנורמטיבי שהמספר הנזכר לאחר פי בא בצורת הזכר, על פי המצוי במקרא: "כִּי אֶת הַבָּכֹר בֶּן הַשְּׁנוּאָה יִכִּיר לְתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכָל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ כִּי הוּא רֵאשִׁית אָנֹוּ לוֹ מִשֵּׁפֶט הַבְּכֹרָה" (דברים כא, יז, וגם במקומות נוספים). הסיבה, ואולי התירוץ, לשימוש בזכר קשורה לתפיסת "פי" כצורת הנסמך של פה, שמינו זכר (בנרדוד ושי תשל"ד: 112, רוזן וררוד תשל"ח: 132, פרץ תש"ם: 184). בקורפוס שלנו מצאנו דוגמה אחת לשימוש הזה בעברית המדוברת הספונטנית, ובצורת הנקבה: פי שתיים פי שלוש || [OCh]. בקורפוס המורחב נמצאה דוגמה נוספת: זה עושה את זה פי שתיים יותר [P321]. ובתמליליה של ס"כ: יציעו לך פי עשר יותר זול. דומה שגם בכיצוע למדני בצורת הזכר, שאינו נקרה בקורפוס שלנו אך עדויות רבות לו נמצאות במרשתת, וגם בכיצוע "חופשי" יותר בצורת הנקבה, אין מנייה של ממש, בדומה לשימוש ב"כפול" בתרגילי חשבון.

3.2.3 ציון תאריכים

לא נרחיב כאן בסקירת המצוי במקורות בציון התאריכים, אך ניכר שחלופות לשון רבות מאפיינות את ציון היום בחודש נתון גם ברבדים הקדומים (ראו ספן תשי"ז: 244-249, פרץ תש"ם: 179-184). מקובל כיום בעברית הנורמטיבית לציין את היום בחודש בצורת המונה הזכר בהתאם למינו של השם "יום" (למשל אחד במאי, תשעה באב), והסיבה לכך היא שמדובר למעשה במניין ימי החודש. לעומת זאת בציבור נוהגות חלופות שונות. בטקסטים שלנו נזדמנו ביצועים בשלוש דרכים: בצורת המונה הקצרה ("נקבה", בשיעור של רוב), בצורת המונה הארוכה ("זכר", במיעוט) ובמספר הסודר בזכר.

נבחין במיון החומר בין מספרים עד 10 כולל, שבהם עומדת למספר הסודר צורה מובחנת, לבין מספרים מעל 11, שבהם לא תמיד אפשר לקבוע אם מדובר במספר מונה או סודר. עד 10 נזדמן מספר סודר בלבד, בצורת הזכר: מהראשון לשביעי

עד העשירי || [Y32]; אבל אני עדיין בסטנד ביי בשני לאוגוסט | [Y32]; להיות שם בשלישי || [Y32]; העשירי לתשיעי | מה יש בעשירי לתשיעי \ [C514_2].¹⁵ מ-11 ומעלה נזדמנו צורות ארוכות וקצרות, שמצד צורתן אי-אפשר לקבוע בהן אם מדובר במספר מונה או סודר:

עשרים ושלושה בחודש || [C711_1]

ב: תראי | עשרים ותשע | יש לי כרטיס || שבשלושים אני בתאילנד כבר ||
א: ואז היא מגיעה להודו בש-ה-חמישה עשר לחודש ||

ובהמשך השיחה, בציון התאריכים נבחרת הצורה הקצרה:

ב: כי היא באה בחמש עשרה אז את כבר חצי חודש שם |
א: וגם באה בחמש עשרה | [Y32]¹⁶

נדמה לנו שדחיקת הצורה המונה הארוכה מפני הצורה הקצרה עשויה להצביע על תפיסת הצורות הללו כצורות סתמי, גם בקרב דוברים הנוהגים לשמר את ההבחנה בין זכר לנקבה בשם המספר. עדות עקיפה לכך, שבה מצוין היום באופן תלוש, והחודש נזכר אחר כך לשם ההבהרה, נמצאת אצל ס"כ:

בעשרים וחמש אנחנו טסים
לאוגוסט.

ההנחה שמדובר בצורת סתמי, ולא דווקא בצורת נקבה אמיתית, מתחזקת לנוכח השימוש במספר הסודר בזכר בלבד (כגון בשני לאוגוסט, שצוין לעיל). דומה שלא עניין המין הדקדוקי של שם עצם ערטילאי עומד כאן במרכז, אלא השימוש בצורה קצרה, בין צורת הזכר ("שלישי" ולא "שלישית") ובין צורת הנקבה ("עשרים ושלוש" ולא "עשרים ושלושה" התקנית).

לא מצאנו בקורפוס עדות לגזירה המיוחדת של צורת הסודר במספרים שבין 22 ל-29, למשל עשרים ושלישי, עשרים וחמישי, אך השימושים הללו מתועדים בכתב, ומאוחזרים במנוע החיפוש גוגל.

3.2.4 שבר עשרוני ומניית אחוזים

שימוש בשבר עשרוני בולט השימוש בצורה הקצרה:

15 ואצל ס"כ: העשירי למרץ [16,000].

16 ומצאנו גם: עשרים ותשע ב | יולי || [Y111], ובקטעים ממעמ"ד שתמללה ס"כ נמצא גם: באחת עשרה לתשיעי, עשרים ותשע לאוגוסט, עשרים ושש לאוגוסט, בעשרים וחמישה לספטמבר, התשיעי ליולי, התשע העשרה ליוני.

הַגְדִירוּ לוֹ שְׁלוֹשׁ נִקּוּדָה שֶׁבַע אַחֲזוּ לְהַעֲלוֹת לִי || [OM]¹⁷

וּאֲנִי מֵתְרַגֵּם אֶת זֶה לִפִּי | אַרְבַּע נִקּוּדָה אַרְבַּע זֶה נוֹתֵן לִי | [D933], לְשׁוֹן הַרְצָאָה בְּקוּרְפוּס הַמּוּרַחֵב; מְדוּבָר בְּהַמְרַת הַשְּׁקֵלִים לְעֵרְכוֹ הַיְצִיגָה שֶׁל הַדּוּלָר. |

שְׁאֵלַת הַשִּׁבְרָה הָעֵשְׂרוֹנִי הִיא שְׂאֵלָה מוֹרַכְכָּת, הַנוֹגַעַת לְהַגְדֵּרַת אֹפֶן הַמְנִיָּה. עֵדוֹת לְמוֹרַכְכוּת זוֹאת אֲפֻשֶׁר לְמַצּוֹא בְּסִדְרַת דִּיוֹנִים נוֹרְמַטִיבִיִּים בּוֹעֵדַת הַדְּקֻדּוֹק שֶׁל הָאֶקְדָּמִיָּה לְלִשׁוֹן וּבִישִׁיבַת הַמְלִיאָה שִׁי"ד (מִיּוֹם 17 בְּמָאִי 2010). בְּקִרְיַת הַמַּסְפָּרִים הַמְעוּרְבִים, הַמּוֹרַכְכִים מִשְׁלֵם וּמִשְׁבֵּר עֵשְׂרוֹנִי, עוֹלוֹת שְׁתֵּי גִישׁוֹת עֵקְרוֹנִיּוֹת: הָאֶחָת מְעַדִּיפָה לְשִׁמּוֹר עַל זִיקָה בֵּין הַמַּסְפֵּר וּבֵין הַיְחִידָה הַנְּמִנִית, וְהָאֶחָרַת רּוֹאֵה בְּהֵם יִשׁוּיּוֹת מַסְפְּרִיּוֹת טְכְנִיּוֹת הַמְצַדִּיקוֹת אֶת קְרִיַּאת הַמַּסְפֵּר כְּמַסְפֵּר סְתָמִי, כְּלוֹמֵר בְּנִקְבָּה (שֵׁם). בְּמִלִּיַּת הָאֶקְדָּמִיָּה הוּחַלַּט שֶׁבְּמַסְפֵּר הַמְעוּרָב, הַמּוֹרַכְכִים מִשְׁלֵם וּמִשְׁבֵּר עֵשְׂרוֹנִי, יוֹתָאֵם הַמַּסְפֵּר הַשְּׁלֵם לְשֵׁם הַנְּמִנָּה, וְאִילּוֹ הַחֶלֶק הָעֵשְׂרוֹנִי יִבּוֹא בְּצוּרָה סְתָמִית, כְּלוֹמֵר בְּנִקְבָּה. הַשֵּׁם הַנְּמִנָּה יִבּוֹא אַחֲרֵי הַמַּסְפֵּר הַשְּׁלֵם, כְּגוֹן 'שְׁלוֹשָׁה אַחֲזוּיִם נִקּוּדָה עֲשָׂרִים וָאֶחָת'. הַהַחֲלָטָה הַזֹּאת עֲדִיין לֹא פוֹרְסָמָה, וְהִיא תּוֹבֵא לְדִיּוֹן מַחֻדָּשׁ.

דוּמָה שְׁמִנִיַּת הָאֶחֲזוּיִם כְּשֶׁלְעֲצָמָה מְזַמִּינָה נְטְרוּל, אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא מְצָאנוּ רְאִיּוֹת לְכַךְ בְּקוּרְפוּס הַסְּדָנָה.¹⁸ אֲמֵנָם בְּקוּרְפוּס הַמּוּרַחֵב מְצָאנוּ שְׁתֵּי דוּגְמָאוֹת, שְׁתֵּי הֶן בְּצוּרַת הַזְכָּר הָאֶרוּכָה דּוּוֹקָא: תְּשַׁעִים וְחַמִּישָׁה אַחֲזוּ מֵהַקְּהַל שֶׁלךְ | [C412], זֶה חַמִּישָׁה אַחֲזוּ הַנְּחָה | [C1111], וְאוּלָם כָּל הַשִּׁימוּשִׁים שֶׁמְצָאנוּ מְעִידִים עַל תְּהִלָּתְךָ סְתָמִיּוֹת בְּתַחֲלִילָתוֹ אוֹ בְּעִיצוּמוֹ, שֶׁכֵּן הַשֵּׁם הַנְּמִנָּה, אַחֲזוּ, נִקְרָה בִּיחִיד בְּלִבָּד (עַל הַמְנִיָּה בִּיחִיד רְאוּ הַלֶּךְ).¹⁹

3.2.5 שֵׁם עֲצָם שְׂאִינוֹ מְצוּיִן בְּמַפּוּרָשׁ

כְּאִשֶּׁר הַמַּסְפֵּר מוֹנֵה שְׁמוֹת עֲצָם שְׂאִינָם נּוֹכְרִים בְּמַפּוּרָשׁ, גַּם דּוֹבְרִים הַנּוֹטִים לְקִיָּים מְעַרְכָּת כְּפּוֹלָה שְׁבָה צוּרוֹת קְצָרוֹת וְאֶרוּכוֹת, נוֹטִים לְפַעְמִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּצוּרָה הַקְּצָרָה הַמִּיּוּחָסֶת לְשֵׁם עֲצָם בּוֹכֵר.²⁰ בְּסַעִיף הַקּוֹדֵם תִּיאָרְנוּ חִישׁוּבֵי מַסְפָּרִים הַמְרַמְזִים לְשְׁמוֹת

17 יש להעיר שבלשונו של הדובר הזה ניכר ביצוע ניטרלי בחלק משימושי שם המספר בזכר (5 ביצועים, לעומת 11 ביצועים שנאמרה בהם הצורה הארוכה), אך עדיין מדובר בעדות שאין להתעלם ממנה, ודומה שהיא מייצגת את השימוש הסטנדרטי בקרב רוב הדוברים. 18 ואולם מנועי החיפוש במרשתת מאחזרים שימושים רבים כאלה, ובשם הגבינה הנגזר מאחזוי השומן שלה, כגון גבינה תשע אחוז, הצורה רווחת במיוחד. 19 וגם: תשעים אחוז, עשרים אחוז [C612_4], חמישים אחוז הנחה [C714, ×2], וכך גם בכיטוי הכבול מאה אחוז [למשל OM]. 20 ונזכיר כאן את מבצע המכירות החוזר ונשנה של אחת מרשתות הספרים, שכותרתו: "ארבע במאה", והוא מכוון לארבעה ספרים במחיר מאה שקלים.

עצם מפורשים בזכר שאינם ממומשים, וכעת נרחיב את העיון לקבוצות נוספות.
נתבונן בכמה קטעי שיח:

(1) בקטע משוחחות שתי דוברות על שחיקת ערכן של מכוניות בשעת המכירה לעומת שוויין בשעת הקנייה.

א: כמה הפסדת ||

ב: עכשיו |

א: עשר \

ב: לא || שתיים עש- -- אה | שתיים עשרה || אני גם || אני חושבת על זה | אני זוכרת שכשקניתי את האוטו | היה לי שמונה-עשרה || ולקחתי הלוואה של עוד שנים עשר אלף שקל ונכנסתי למינוס | כי האוטו היה שלושים וחמישה אלף שקל || היום אני מוכרת אותו | המחירון הוא עשרים ושלוש | אני לא יודעת אם אני אצליח למכור אותו בעשרים ושלוש || [Y34]²¹

(2) בשיחה אחרת מתכננים הדוברים חופשה בהרי הדולומיטים באיטליה, ומדברים על מספר החדרים בבתי הארחה:

ב: כנראה זה עשרים וארבעה חד- | עשרים ושמונה חדרים || הוא | מבחינת גודל | הוא לא | הוא לא קטן ||

א: אז כמה חדרים \

ב: פה עשרים ושש | עשרים וש- תשעה חדרים || [D142]

(3) זהו המשך השיחה על תכנון הטיוול. הדוברת היא דוברת ב', ובהשמטת התגובות של דוברת א', שאינן חשובות לענייננו, מתקבל מעין מונולוג שבו מחושבת עלות החופשה לשבוע ימים:

תעשי חשבון | אם את מדברת על זה || נגיד שזה הפי כורד || אם אם כואי | כ- נ- נגיד שמונים | אמרנו כמה | שבעים וח- אפילו נגיד | נגיד שבעים וחמש | שבעים וחמישה דולר | זה לבן אדם || זה מאה וחמישים דולר ליום || [D142]

(4) בקטע הבא, הלקוח מהמאגר המורחב של מעמ"ד, שבו מובאת שיחה על התשלום ביציאה מחניון, משתתפים שני דוברים בכנייה משותפת של השימוש בשם המספר

21 ובאותה השיחה כשהאלפים אינם מצוינים מצאנו גם: בוא נאמר שאני אמכור אותו בעשרים ושתיים || [Y34].

(על בנייה משותפת ראו בורוכובסקי בר"אבא תש"ע: 117-121). אמנם מדובר בשני דוברים שונים, ולא במבע של דובר אחד, אך התמונה הכללית דומה:

א: כמה אני צריך לתת לו \

ב: שמונה שקלים

א: יש פה בדיוק שבע [D741_3]²²

בארבעת הקטעים הללו אנחנו עדים למימוש שתי חלופות הלשון בהתניה ברורה: כששם העצם הנמנה (אלף, דולר, שקל, חדר) אינו מצוין במפורש, ננקטת הצורה הקצרה, צורת הנקבה, למשל שתיים עשרה (אלף שקל), שבעים וחמש (דולר), שבע (שקל). לעומת זאת במקרים שהדוברים נדרשים בהם למידת דיוק רבה יותר כשהם מציינים את שם העצם הנמנה, הם נוקטים את הצורה הארוכה הנורמטיבית, צורת הזכר: שנים עשר אלף שקל, שלושים וחמישה אלף שקל, שבעים וחמישה דולר.²³

3.2.6 יחידות מדידה שכיחות

התבוננות בחומרי הקורפוס מעלה שורה של היקרויות שהדוברים מונים בהן יחידות מדידה שונות: יחידות של ערך כספי, של גובה, של מרחק ועוד. לא מצאנו בקורפוס מנייה רלוונטית של יחידות מדידה רבות (כגון למשקל, לנפח או למרחק), אבל במאגר המורחב מצאנו מניית ליטרים, וכמצופה ננקטה הצורה הקצרה: שש עשרה ליטר [C1141_1]. גם יחידת המרחק נזכרה במאגר המורחב: חמש עשרה קילומטר [C1141_1], כמה היקרויות], חזרה זה שלושים וחמש [הכוונה לקילומטר גם כן, [C1141_1], בצד עשרים וחמישה קילומטר [C1141_2]. ביחידת המרחק הקטנה יותר, סנטימטר, נשמרת הצורה הארוכה [בשני סנטימטר, C711_2, חמישה סנטימטר OCh], אבל יחידת המנייה באה בצורת היחיד (ראו להלן). לעומת זאת בציון הגובה [מטר שבעים ושבע ודומיו, IP423_2], שבו אין נזכרים במפורש הסנטימטרים, מבוצעת הצורה הקצרה (וראו לעיל). דומה שניכרת כאן דרגת נטרול רבה מבמנייה חופשית של שמות עצם בזכר.

דומה שהספירה ביחידות האלה מתעמעמת במקצת, והדובר אינו מונה בהכרח שם עצם מוגדר, אלא חותר לציון ערך יחסי של יחידת מדידה. ציון שכזה נושא אופי ברור יותר של סתמיות, בהשוואה למנייה חופשית.

נתבונן בדיאלוג הבא:

22 אך בהמשך אותו הדובר אומר שמונה שקל, כך שייתכן שבכל מקרה הוא אינו מקפיד על ההבחנה בין זכר לנקבה בשם המספר.

23 אבל פעם אחת הובא שם המספר הארוך גם בהשמטת שם העצם "לילות": ארבעה \ [Y330].

א: היא מטר שבעים וארבע ||

ב: זה מעליך | לא \

א: אני מטר שבעים ושבע || מטר שבעים וארבע | שבעים ושלוש אולי ||

ב: זה טוב מאוד || [P423_21]

המספרים הבאים אחרי המטר מציינים סנטימטרים, אבל הסנטימטרים אינם מצוינים במפורש, וייתכן שגם בתודעת הדובר הם מעומעמים, ומדובר בציון יחסי של גובה (אולי יחסית לגובהו של המאזין). אפילו המטר, שהוא משתתף קבוע בציון גובהם של אנשים מבוגרים ואין בו חידוש, עשוי להישמט, בעיקר אחרי שנזכר כבר קודם לכן, כפי שראינו בשורה השלישית בדיאלוג המובא לעיל. עדות מרתקת לתפיסת הגובה הזאת נמצא בקטע הבא:

אתה רואה \ איך מונגוליה \ אלף שמונה מאות ששים וחמש || גובה || הכול מונגוליה זה רמה אחת גבוהה || [OCh]

אמנם בלשונו של הדובר הספציפי הזה יש כאמור נטרול חלקי בשימוש במספרים, אך הרוגמה הזאת ממחישה שסקלת המדידה שלנו, קרי: היחידות הנמנות (=מטרים), אינה מוזכרת במפורש, וגם כשהדובר מרגיש צורך להבהיר את דבריו, הוא מבהיר שמדובר בגובה, בלא לציין את יחידת המדידה.

לעתים משמשות יחידות מדידה עמומות, למשל בבדיקות רפואיות. בהקלטה C711_3 דוברת ג' מספרת על הבדיקות הרפואיות שעברה. וכך ממשיך הדיאלוג:

ג: יש לי שתיים עשרה ||

א: לי יש שתיים עשרה אחד ||

עקפתי אותך

בהמשך מסבירה דוברת א': שתיים עשרה זה המוגלובין || בדיקה עם אנשי מקצוע העלתה שיחידות ההמוגלובין נמדדות בגרמים לד"צ (דציליטר). ואולם רק יודעי ח"ן בקיאים ביחידות המדידה המדויקות, ולנבדק ההדיוט אין בידעתן כל צורך: מדובר בסולם מדידה לינארי, שבו מצוינים ערכי הנורמה והטווחים החריגים. כדי לעמוד על מצבנו הבריאותי אין כל צורך לגלות בקיאות ביחידות המידה עצמן ובמשמעותן.

סביר להניח שבשפה החיה נמצא שימושים דומים נוספים. אפשר לחשוב, למשל, על השימוש בסולם ריכטר למדידת עוצמות של רעידות אדמה (למשל רעידת אדמה בעוצמה 4.2 בסולם ריכטר): המומחים יוכלו לספר מהן היחידות הנמדדות (מגניטודה), ואולם אין באזכורן חשיבות רבה, לפחות לא בשימוש הכללי, שכן

הציר היחסי למדידה הוא העיקר בסולם, ולא דווקא מניית יחידות המדידה. דוגמה אחרת נוגעת להבעת ציונים: ציוני מבחנים מוזכרים בצורה הקצרה (למשל "תשעים ושש")²⁴. לכאורה מדובר בספירת נקודות, אך סביר שסקלת הציונים 0-100 קשורה למניין האחוזים (מין זכר). מכל מקום אין כאן כנראה ספירה של שם עצם מסוים, ונראה שברקע עומד סולם מדידה מופשט המשלב נקודות ואחוזים.

3.2.7 השקל ומטבעות אחרים

נציג תחילה את הנתונים בשימוש במטבעות שקלים ודולרים, במקום המאפשר הבחנה בין זכר לנקבה (ולא: "מאה שקל", למשל). בקורפוס הסדנה השקל נמנה בדרך כלל ביחידות העשרות, המאות והאלפים (ומצאנו גם שמונה עשרה), שאינם מתאימים לבחינתנו. 16 ההיקרויות הטובות לענייננו נרשמו מפייהם של שבעה דוברים, 12 מהן בשני קבצים בלבד (C842 ו-D142).

במניית יחידות המטבע נרשמה נטייה משמעותית לשימוש לא נורמטיבי בשם המספר: מפי ארבעה דוברים שונים מצאנו ארבעה שימושים לא נורמטיביים: ארבע שקל 31, מפי אותה הדוברת באותו ההקשר, C842, חמישים וארבע שקל [C612_2], מאה ועשר דולר [D142], עשר דולר [C612_4].

מפי ארבעה דוברים מצאנו חמישה שימושים נורמטיביים: שנים עשר אלף שקל, שלושים וחמישה אלף שקל [אותה הדוברת, Y34, לכאורה נספרים האלפים, אבל יש הרהוד לשקלים], שבעים וחמישה דולר [D142], חמישה דולר [OCh] וכן: שְׁמוֹנֶה דולר || [C612_2].

בקורפוס מעמ"ד המורחב מצאנו דוגמאות רבות נוספות למניית השקלים בנקבה, למשל תשעים ותשע שקל [C1111], עשר שקל [פעמיים, ID741_1], מאתיים ותשע עשרה שקל [D741_2]. בעיקר נמצאו היקרויות רבות בשיחה שבה האינפורמנט הראשי בעל השכלה נמוכה (6 שנות לימוד), למשל: חמש שקל, שתי שקל, שלוש שקל, עשר שקל [הקלטות C2, חלק מהצורות הללו נזכרו כמה פעמים].

מכאן אנו למדים שבמטבעות השונים, עבריים ולא עבריים, נפוץ מאוד השימוש בנקבה, בלא קשר למינו הדקדוקי של המטבע. אולי יהיו שיניחו שבשימוש בשקל הכריעה מורשת הדורות, שכן עד 1980 נהגה בארץ הלירה הישראלית, שמינה נקבה, ולאחר שהוחלפה בשקל, ואחר כך בשקל חדש, התקשו רבים מהדוברים לסגל לעצמם מניית כספים בזכר. בני הדור הצעיר יותר, שכבר נולדו לעולם השקל, הושפעו מבני הדור הקודם, וגם הם התקשו במניית המטבעות. ואולם דומה בעניינינו שמניע חזק יותר עומד ביסוד נטרול המספר בזכר, והדבר מסתבר מהתמונה הכללית

העולה מניתוח יחידות המדידה בקורפוס, ונסמך גם על עדויות משנים קודמות בעברית הישראלית.²⁵ מתברר שהנטייה לנטרול בציון אמצעי התשלום – בצד הנטייה לאזכורם ביחיד (כשם קיבוצי?) רווחה גם במקורות קדומים: הצירוף "שתי כסף", למשל, נקרה במשנה שמונה פעמים בארבע משניות (חגיגה א, ב [x2]; א, ה; בבא מציעא ד, ז; שבועות ו, א [x4]), ואילו הצירוף "ארבע כסף" נקרה במשנה פעמיים בשתי משניות סמוכות (בבא מציעא ד, ג וּשם גם "מעשרים וארבע כסף"; ד, ז). בתוספתא מצאנו גם "ארבעה כסף" (בבא מציעא ג, טו). אלקיים (תשמ"ג: 110) רואה בצורות הללו קיצור של "שתי מעות כסף", אבל נראה שהקיצור לא נתקבע, וכאמור גם המנייה בזכר מצויה. במקרא המנייה בזכר, למשל "עשרה כסף וחגורה אָחַת" (ש"ב יח, יא), או בנקבה – כאשר נמנות כיכרי הכסף: "עשר ככרי כסף וששת אלפים זהב" (מ"ב ה, ה).

3.2.8 על יחיד ורבים במערכת המנייה

בעברית הנורמטיבית מקובל להביא את שם העצם הנמנה במספרים 2-10 בצורת הרבים בלבד: 'שלושה אחוזים', 'חמישה שקלים', 'שבע אגורות'; אחרי המספרים מ-11 ומעלה יכול השם הנמנה לבוא ביחיד או ברכים.²⁶ בעברית המדוברת, בשמות שאינם מייצגים יחידות קבועות, מרבית הדוברים נוטים לציין את שם העצם הנמנה ברכים בכל מספר, למשל: ארבעים ושתיים שעות [OCh], בשלושים שנים האחרונות || [Y313_1], עשרים וארבעה חדרים [D142_2].²⁷ ואולם ביחידות מנייה קבועות נמצא בטקסט שימוש בשם עצם ביחיד, בלי קשר למספר הנמנה. דומה שבמקום שבו מתקבעת צורת יחיד בשם העצם, יש פוטנציאל גדול יותר ליחידת מדידה ערטילאית, שהמנייה בה עמומה יותר. במקומות האלה גם צפוי שימוש גדול יותר בצורה הקצרה הניטרלית.

25 למשל השימוש ב"שתי גרוש" ("לשונונו לעם" שנתפרסם בעיתון הארץ בחודש טבת תש"ד, דצמבר 1943, ברק וגריש תשס"ט: 192) או ב"חמש עשרה גרוש" (גבריאל תשכ"ו: 66), וראו גם חפר (תשמ"א: 19), "שיר השכונה": "הודייהודי כושייכוש, בוא תיתן לי עשר-גרוש!".

26 <http://hebrew-academy.huji.ac.il/hahlatot/GrammarDecisions/ShemHaMispar/Pages/Ch4D045.aspx>

27 אבל מצאנו צורות יחיד בקורפוס שלנו בביטויים אחדים, שמההדדים לביטויים מקבילים במקרא, למשל: ארבעים שנה [C711_1], מאתיים שנה [OCh] ובמקומות נוספים; עשרים יום [OCD_1]; שישים איש [OM].

הדוגמאות שנזכרו במניית השקלים ברבים מחזקות את הטענה הזאת: כשמצוינת יחידת המדידה ברבים (שקלים), משמשת צורת הזכר,²⁸ ואילו כשיחידת המדידה מצוינת ביחיד (שקל), משמשת צורת הנקבה (ראו הדוגמאות שצוינו לעיל). ייתכן שצורת הרבים משקפת מנייה ממשית, אך סביר יותר שנקטת כאן צורה מוקפדת יותר בלא מנייה שכזאת. מכל מקום, נראה כי צורת היחיד מעידה על חיווק העובדה שמדובר ביחידת מדידה מופשטת יותר ולא במנייה של ממש. דיון בשימוש בצורת היחיד נמצא בדברי אבינרי (תשכ"ד: 358, פורסם לראשונה בתש"י), שמספר שממשלת המנדט טבעה על המטבעות את הכיתוב: 5 מילים, 10 מילים, ורק – 20 מיל', "כשם שאנו אומרים – 5 פראנק, 10 פראנק וכו'". הוא מוסיף שבמטבעות זרים, ששם שגור בפי הבריות יום יום, נהגו להקל ולהשתמש בהם לרוב ביחיד. אבינרי מוסיף ומספר על מטבע שנטבע ועליו הכיתוב "חמש פרוטה":

גם אחרים קבלו על "חמש פרוטה", ושר התחבורה ד. רמז, ראה צורך להגיב על התרעומת הצודקת, אך תגובתו הייתה חסרת היגיון ואמת. תחת להודות על האמת ששגגה יצאה כאן מלפני השליט בא השר להדגיש שהדבר נעשה בכוונה, לשם "הקלה": הואיל ויש במקרא "ארבעים ושתים עיר", "ארבעים ושמונה עיר" – לפיכך משמע לדעתו שמותר לומר גם חמש פרוטה.

עם זה אבינרי טוען שרוב העם לא ינקוט צורת יחיד בשם פרוטה כדיבורו הרגיל – שלא בהתאם לקו המסורטט כאן. את ההסבר לכך נמצא אולי בדיונו של גלינרט (Glinert 1977). גלינרט מציין היקרויות של צורות יחיד במנייה, ובהן איש, חייל, ראש (של בקר), אחוז, גרוש, מארק, דולר (=יחידות מטבע), מטר ודומיו, ליטר, קילו, גרם, ואט, טון, קשר, קראט, מיליון, מיליארד. כל השמות הללו מסתיימים בסיומת הזכר, ואילו בסיומת הנקבה לא תהיה השמטה, למעט כוח סוס (אף על פי שצורת הרבים היא בסיומת סות). לפיכך הצורה "שבע לירה" מנועה (שם: 31; וראו עוד דיונו הנרחב של צדקה תשס"א).

בקורפוס לא נודמנו צורות רבות מאלה המצוינות כאן, כגון צורות ליחידות משקל או למדידת אנרגיה, ודומה שרבות מיחידות המדידה האלה הן לועזיות. עם זה, גם יחידות מדידה עבריות, דוגמת מיני מטבעות, עשויות להתנהג באופן דומה.

28 למעט כשמדובר באלפי שקלים: שנים עשר אלף שקל, שלושים וחמישה אלף שקל [Y34].

4. האם נוטרלו שמות המספר?

בסעיפים הקודמים הצבענו על נטייה מובהקת לנטרול בקטגוריות אחדות ולתווה בציר הסתמיות. בסעיף שלפנינו נעסוק בצורות האחרות שלא נידונו כאן, זאת ואמרת בשימושי הרגילים של שם המספר המונה שם עצם בזכר.

לאחר שנופו הקטגוריות שנזכרו לעיל, נותרו 55 היקרויות של שם המספר, שנדרש בהן על פי התקן התאם זכר, יחידת המנייה צוינה בהן במפורש, אין הן צירופי "פי" או ציון תאריכים, ואין בהן מניית יחידות מטבע או יחידות מדידה שכיחות אחרות. כידוע, עיסוק בנתונים מזמין פרשנויות שונות ואופני הצגה מגוונים. מאחר שדרך ההצגה עשויה להטות את ממצאי המחקר, נציג את הממצאים במלואם, ונציע כמה דרכי פרשנות וניתוח שיעמדו לקוראים.

מבין 55 ההיקרויות 46 היו בצורה הארוכה, כלומר תקניות, ו-9 בצורה הקצרה, כלומר לא תקניות (הנתונים מובאים במלואם בטבלה בנספח). מידת העמידה בתקן הייתה אפוא גבוהה יותר מפי חמישה ממידת אי־העמידה בו. אם נבחן את הנתונים על פי הדוברים שהפיקו אותם, תתקבל תמונה דומה, אולי אפילו בהירה יותר: ארבעה־עשר דוברים השתמשו בקטגוריות האלה בשם המספר בזכר רק בצורה תקינה, שלושה דוברים (שלושתם חיילים בגיל שירות חובה או קרוב לכך, ושלושתם באותה הקלטה) השתמשו רק בצורה לא תקינה, ודובר אחד השתמש לחלופין בצורה תקינה ובצורה לא תקינה. כל ארבעת הדוברים שקיימו צורה קצרה לזכר באופן מלא או חלקי הם גברים צעירים: שלושה מתוכם חיילים, ואחד בן 26-27 בשעת ההקלטה.

בקרב ארבעה־עשר הדוברים שהקפידו על צורה ארוכה לשם בזכר, נמצאו שלושה בני 27 ומטה. שאר הדוברים שדייקו הם מבוגרים יותר או שגילם אינו ידוע לנו. הנטייה לנטרול עשויה אפוא לאפייין את בני הדור הצעיר, ואולם הגיל אינו האינדיקציה היחידה לנטרול, שכן מספר דומה של דוברים משקף את קיום המערכת הכפולה בלשונם. דומה שהפרופיל האישי שלהם (קרי: מעמד סוציו־אקונומי, השכלה, אינטליגנציה, רקע תרבותי וכיו"ב) הוא המכריע.

הנתונים שהוצגו כאן מושפעים באופן טבעי מהקורפוס שנמסר לנו. אף על פי שהקבצים שבו נבחרו באקראי בלא כוונה להתמקד בסטנדרד לשוני גבוה במיוחד, נשאלת השאלה אם הממצאים מייצגים באמת את הדיבור הטבעי של כלל האוכלוסייה הדוברת עברית ילידית, או קרובה לילידית. כדי להתרשם אם מדובר בנתון מקרי, ליקטנו נתונים מהמאגר המורחב של מעמ"ד, המכיל טקסטים נוספים על אלה הנדונים בספר זה. הממצאים העולים מהמאגר מצביעים על מספר גדול יותר של דוברים שבלשונם נוהג נטרול של שם המספר. קשה להסיק מסקנות נחרצות

כאן, והממצאים עשויים להוביל לכאן ולכאן. בזהירות נשוב ונטען שאופי הדובר והשכלתו משפיעים מאוד על הדרך שבה ישתמש בשם המספר. מהמאגר המשלים עולה נטייה ברורה יותר לנטרול בהשוואה לחומר שעמד לפני צוות הסדנה, אולי כי נזדמנו בו דוברים בעלי פרופיל אישי שונה. אף על פי כן בצורות המובהקות, שאין בהן נטייה לסתמיות, עדיין מצאנו רוב מובהק לשימוש בצורת הזכר הארוכה. חשוב כאן גם להצביע על אופן הצגת הממצאים: האם עלינו להתמקד בתמניות, דהיינו במספר ההיקריויות שבטקסט, או בתבניות, מבלי לרדוף במידת השכיחות של הצורות? ההצגה שהצגנו כאן קרובה להצגה המדגישה את ניתוח התבניות, אך יש להביא בחשבון שבמציאות נפוצות מאוד הקטגוריות שהוצגו על ציר הסתמיות, ובראשן ציון יחידות המטבע. ייתכן שהעובדה שהנטרול בהן שכיח במיוחד תורמת לתחושה של רבים מהדוברים שחוקי שם המספר בכללותם התערערו מאוד.

ובכל זאת נכליל בזהירות: גם בדיבור הטבעי, ובוודאי בזה של אינפורמנטים בעלי פרופיל אישי גבוה, לא נעלמה צורת הזכר הארוכה, והיא משמשת שימוש ניכר, בעיקר כשאינן מדוברת ביחידות מדידה נפוצות, כגון שקלים, קילומטרים, סנטימטרים ודומיהם (ראו לעיל), וכשהשם הנמנה נזכר במפורש.

אם כן, המסקנות העולות ממחקרנו אינן עולות בקנה אחד עם מחקרים קודמים שנבחנו בהם שימושי שם המספר. עד כה נטען שההבחנה במין ובשמות המספר בקרב הדור הצעיר אינה קיימת עוד, והמערכת שנוצרה מכילה רק מערכת צורות אחת: צורות הנקבה, הצורות חסרות הסיומת (Ravid 1995: 91). מסקנה זו זוכה למשנה תוקף בהתחשב בעובדה ששיטת המחקר התבססה על קריאת טקסטים ולא על דיבור ספונטני. מדובר בשיטה מקובלת מאוד במחקר (Feagin 2002: 31), שלכאורה מכוונת להגייה מוקפדת יותר ונורמטיבית יותר של השפה, על אחת כמה וכמה כאשר באחת הקריאות נתבקשו הקוראים במפורש להקפיד על שימוש נכון בשמות המספר בעברית. במחקר אחר נמצא שבנסמך רווחות בעיקר צורות הזכר, כגון "שלושת הבנות", "חמשת המשאלות" (מאיר תשס"ה: 37).²⁹

כיצד ניישב את הקושי הזה?

במדגמים בהיקפים קטנים אפשר תמיד לייחס את הסתירה לטעות הדגימה, ולטעון שהמחקר שלנו אינו מייצג. ואולם ספק אם כך הדבר באמת, וההתרשמות האינטואיטיבית שלנו משימושי שם המספר בשפה הספונטנית עולים בקנה אחד

29 אך לא כך הדבר אצלנו: בקורפוס שלנו נמצא שדגם הנפרד משמש דגם עיקרי, למשל: השלוש שבועות [P423_1], בארבעה ימים הבאים [OCD_2], וצורת הנסמך משמשת בעיקר בביטויים כבולים, כגון שלוש מאות [C1111], שלושת אלפים [C711_1], ובתרגום (ממונגולית) של השם הפרטי "שלושת היפהפיות" [OCh]. צורת הנסמך בשם המספר תידון בהרחבה במקום אחר.

עם אלו שעלו במחקר. גם אם נרחיב את הקורפוס, ונכלול בו את מה שליקטנו מקורפוס מעמ"ד המורחב, עדיין בולט השימוש בצורות הזכר הארוכות שלא בקטגוריות הסתמיות שהוגדרו כאן, ושלא בציון יחידות מטבע. יש אפוא מקום לחפש את התשובה לסתירה שבין הממצאים כאן לממצאיה של רביד במקום אחר. ייתכן ששיטת המחקר המכוונת להבעת בעיות חשבון (Ravid 1995), ודאי כאשר האינפורמנטים מתבקשים לחשב פעולות חשבוניות במהירות (Meir 2008), משבשת את המערכת הרגילה של מניית שמות העצם, בדומה למה שמתרחש בציון יחידות מדידה, כגון שקל או מטר. גם העובדה שמדובר במבדק קריאה עלולה להקשות. אם בדיבור ספונטני הדובר נצרך למאמץ לחשוב קדימה ולהחליט מה שם העצם הנספר (ומה מינו) קודם לביצוע המספר, על אחת כמה וכמה בקריאת טקסט כתוב שלא חיבר בעצמו. אמנם קריאה לְפָנִים היא חלק מתהליך הקריאה, ואולם המאמץ כאן הוא מאמץ מרוכז, והכשלים עשויים להתרבות, בעיקר כשמדובר בקוראים צעירים. גם רישום המספר בְּסִפְרוֹת עשוי להטות את הכף לכיוון הגיית המספר הסתמי (=צורת הנקבה).

סיכום

במאמר זה סקרנו את שימושי השונים של שם המספר העולים מקורפוס הסדנה. ראינו שרוב הביצועים מצביעים על קיום מערכת כפולה של זכר ונקבה בשם המספר, אך בצדה רווחים גם ביצועים בצורה אחת בלבד, לרוב הצורה הקצרה, בלא התאמה למין שם העצם הנמנה.

את השימושים בצורה הניטרלית בָּחֲנוּ מתוך סרטוט ציר של סתמיות, וראינו כיצד קטגוריות מוגדרות, כגון יחידות מדידה מקובלות או שימושי מספרים בלא ציון מפורש שם של העצם הנמנה, זוות בו לכיוון הצורה הסתמית המנוטרלת. כשהוצאנו את הקטגוריות הללו מן המניין הכמותי התברר שרוב מוחלט של צורות ורוב מוחלט של דוברים מקיימים את המערכת הכפולה הקלסית של שם המספר שבה צורת זכר וצורת נקבה.

הממצאים הללו מעלים לדיון שאלה אחרת חשובה: האם נתוני הלשון מעידים על תהליך לשוני פעיל של נטרול ("הידרדרות", יגידו אנשי הנורמה) או שמא לא כך המצב. דיון בסוגיה הזאת מצריך בחינה כמותית של הלשון המדוברת היום, בהשוואה ללשון שהייתה מדוברת בשנות החמישים והשישים של המאה הקודמת, ואף קודם לכן. מאחר שאין בנמצא קורפוס מקיף ובו עדויות מוקלטות מן התקופות הללו המתעדות דיבור ספונטני לא רשמי (רשף תשע"ב: 164), בדיקה ממצה כנראה לעולם לא תיכון. עם זאת עדויות רבות מחזקות את ההנחה שגם בשנות

הַשְּׁלוּשִׁים שֶׁל הַמָּאָה הַקּוֹדֶמֶת, וְכַמוֹכֵן גַּם בַּעֲשׂוּרִים הָרֵאשׁוֹנִים שֶׁל מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, נִהְגָּה בְּאֶרֶץ סַטְנֶדְרָד כְּפוּל: יֵשׁ שְׂקִימוֹ אֶת הַהֲבַחְנָה בְּמִין שֵׁם הַמַּסְפֵּר, וְיֵשׁ שְׂקִימוֹ מַעֲרַכַת אַחַת מְנוֹטְרָלֶת (ז' בּוֹטִינְסְקִי תר"ץ, רֶשֶׁף תִּשְׁע"ב¹¹), רֶשֶׁף תִּשְׁע"ב²], אֲבִינְרִי תִשְׁכ"ד, גְּבִירָאֵלִי תִשְׁכ"ו – וּמְקוּרֹת רַבִּים נוֹסְפִים).

נִקּוּדַת מִבְּטָז עוֹשִׂיָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל הַדְּרֵךְ שֶׁבָּה מְנוֹתְחִים שִׁינוּיִי לְשׁוֹן בַּעֲבְרִית בַּת יְמֵינוֹ. בְּנִיגוּד לְשִׁפּוֹת רַבּוֹת אַחֲרוֹת, הַנּוֹהֶגֶת בְּהֵן רְצִיפּוֹת הִיסְטוֹרִית, הַשְּׁפָה הַעֲבְרִית הִיִּיתָה לְשִׁפָּה יְלִידִית מְדוּבֶרֶת וְאוֹפֶפֶת כּוֹל רַק בְּמָאָה הָעֲשָׂרִים, לְאַחַר כִּי-1,700 שָׁנִים שֶׁל קִיּוֹם חֲלָקִי. לְסַטְנֶדְרָד הַלְּשׁוֹנִי שֶׁנִּהְגָּה בְּרֵאשִׁית תַּחִּית הַלְּשׁוֹן הַעֲבְרִית יֵשׁ חֲשִׁיבוֹת רַבָּה לְהַבְנַת תְּהַלִּיכֵי הַלְּשׁוֹן הַחֲלִים הַיּוֹם, וְבַעֲיָקָר יֵשׁ לְהַבְחִין בֵּין שִׁינוּיִי לְשׁוֹן שְׂבֵאֲמַת מֵתֶרַחְשִׁים כִּיּוֹם (וְשֶׁלִּפְנֵי דוֹר אִו שְׁנַיִם לֹא רוּוְחוֹ אִו נִהְגוּ בְּשִׁיעוּר מְבוֹטֵל), לְבִין מַצֵּב שֶׁחֲלוּפּוֹת הַלְּשׁוֹן הַשּׁוֹנוֹת מִשְׁקָפוֹת אֶת הַעֲבְרִית הַיִּשְׂרָאֵלִית גַּם בְּדוֹרוֹת הַקּוֹדֶמִים. בְּמַצֵּב שְׂכּוּזָה לֹא נִתְקַבְּעָה מְעוֹלָם שֶׁפָּה יְלִידִית סַטְנֶדְרִית אַחַת בַּלְּשׁוֹן הַמּוֹדֶרְנִית, וְאִין לְדַבֵּר אֶפּוֹא עַל תְּהַלִּיךְ פְּעִיל שֶׁל שִׁינוּי לְשׁוֹן. שְׂאֵלָה זֹאת מְצַרִּיכָה עֵינִן מְעַמִּיק, וְהִיא תִּירוֹן בְּהֶרַחֲבָה בְּמֵאֲמֵר הַמִּשְׁךְ.

בִּיבְלִיּוֹגְרַפִּיָּה

אֲבִינְרִי י'. תִּשְׁכ"ד. יֵד הַלְּשׁוֹן. תֵּל אֲבִיב: יוֹרְעָאֵל.
אֲלָקִיִּים ש'. תִּשְׁמ"ג. מִינָם שֶׁל שְׁמוֹת הָעֲצָם בְּמִשְׁנֵה עַפ"י הַהֲתָאָם הַתַּחֲבִירִי. עֲבוּדַת גַּמֵּר לְקִרְאָת תּוֹאֵר מוֹסַמֵךְ. אוֹנִיבְרִסִּיטַת בְּרֵ-אֵילֵן, בְּרֵ-אֵילֵן.
אֶפְרַת מ'. תִּשְׁס"ב. "הָאָם שֶׁפִּתְנּוּ מִיִּדְלֶדֶלֶת?". אֶקְדֵּמִיָּה 11. 18-23. [נִמְצָא בְּמִרְשֶׁתָּה]
בֶּהֱט י' וְרוֹן מ'. תִּשְׁךְ. וְדִיק. תֵּל-אֲבִיב: הַקִּיבּוֹץ הַמְּאוּחָד.
בוֹרוּכּוֹבִסְקִי בְּרֵ-אֲבָא א'. תִּשְׁע"ו. הַעֲבְרִית הַמְדוּבֶרֶת: פְּרָקִים בְּמַחְקָרָה, בַּתַּחֲבִירָה וּבְדִרְכֵי הַבְּעֵתָה. יְרוּשָׁלַיִם: מוֹסֵד בִּיאֵלִיק.
בֶּן-טוֹלִילִיָּה י'. תִּשְׁן. "הַעֲבְרִית הַמְדוּבֶרֶת". לְשׁוֹנֵנו מ-מֵא. 266-278.
בְּנֶדְוִיד א' וְשִׁי ה'. תִּשְׁל"ד. מְדִרִיךְ לְשׁוֹן לְרִדִּיו וְלְטוֹלִיוֹזִיָּה. יְרוּשָׁלַיִם: רִשׁוֹת הַשִּׁידוֹר.
בְּרַק ס' וְגִדִּיש ר'. תִּשְׁס"ט. שִׁפָּה קָמָה – לְקַט מֵתוֹךְ הַמְדוֹר "לְשׁוֹנֵנו לְעַם", עֵיתוֹן הָאֶרֶץ תְּרַצ"ג-תִּשְׁ"ה (1932-1944). יְרוּשָׁלַיִם: הָאֶקְדֵּמִיָּה לְלְשׁוֹן הַעֲבְרִית.
גְּבִירָאֵלִי נ'. תִּשְׁכ"ו. פֶּה דוֹבֵר. תֵּל אֲבִיב: אוֹצֵר הַמּוֹרָה.
גִּלְעָדִי ר'. תִּשְׁן. "שְׁלוֹשׁ שְׂקָל, שֶׁבַע שְׂקָל". לְשׁוֹן וְעֲבְרִית 3. 59-61.
גַּעַשׁ א'. תִּשְׁע"א. "מַעַט עַל הַמַּסְפָּרִים הַמוֹנִים בַּעֲבְרִית מְדוּבֶרֶת בַּת יְמֵינוֹ (וּבִלְהִגֵּם נְאוּ-עֲרִבִים)". מַחְקָרִים בַּלְּשׁוֹן יג. 241-259.
דוֹבְנוֹב ק'. תִּשְׁע"ב. "הֶלְכָה וּמִנְהַג בִּיעוּץ הָאֶקְדֵּמִיָּה לְצִיבּוֹר". אֶקְדָם 44. 6-7.
דוֹדִי ע'. תִּשְׁס"ח. "קוּוֹי לְשׁוֹן מְקַבְּלִים בַּעֲבְרִית הַלִּיטוֹרְגִית בְּקַטְלוֹנִיָּה שֶׁל יְמֵי הַבִּינְיָים וּבַעֲבְרִית הַחֲדָשָׁה". בַּלְּשׁוֹן עֲבְרִית 60. 55-62.

דקל נ'. תשע"ג. "התאם מין-מספר בעברית המדוברת". בתוך: ר' בורשטיין, ד' רביד וצ' שלום (עורכות). דברי המפגשים השנתיים ה-27 וה-28 של החוג הישראלי לבלשנות על שם חיים רוזן. ישראל: אוניברסיטת תל-אביב והמכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין. 54-58.

ז'בוטינסקי ז'. תר"ץ. המבטא העברי. תל-אביב: הוצאת הספר. חפר ח'. תשמ"א. ספר הפזמונים של חיים חפר. ירושלים: ידיעות אחרונות. כוזר ר'. תשס"ב. "תבנית החג"ם הפשוטה בלשון המיוצגת כמדוברת". בתוך: ש' יזרעאל (עורך). מדברים עברית: לחקר הלשון המדוברת והשונות הלשונית בישראל (תעודה יח). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב. 329-352.

מאיר ע'. תשס"ה. "זכר ונקבה במספר: המין הדקדוקי בשמות המספר כמערכת פגיעה". בלשנות עברית 55. 31-42.

מרקו א'. לשון הפרסומת ברדיו והממלכתי וברדיו האזורי. עבודת גמר לקראת תואר מוסמך. אוניברסיטת בר-אילן, בר-אילן.

סבג-כהן ס'. תשנ"ט. רמת תקניות העברית בפי קבוצות שונות של דוברי עברית ישראלית. עבודת גמר לקראת תואר מוסמך. אוניברסיטת בר-אילן, בר-אילן.

ספן ר'. תשי"ז. "הראשון לחודש". לשוננו לעם ח, ט. 244-249.

פרץ י'. תש"ם. עברית כהלכה. תל אביב: יוסף שרברק (מהדורה שלוש עשרה).

צבי ת'. תשס"ו. "המין הדקדוקי בשמות המספר בכמה לשונות שמיות". בלשנות עברית 57. 89-93.

צדקה י'. תשס"א. "צירוף המספר – תחביר ומשמעות". בלשנות עברית 49. 35-55.

צדקה י'. תשס"ד. "לכל מספר יש זהות". בתוך: י' שלינגר מ' מוצ'ניק (עורכים). למ"ד לאיל"ש: קובץ מחקרים במלאות שלושים שנה לאגודה הישראלית לבלשנות שימושית. ירושלים: צבעונים. 249-267.

קור א'. תשמ"ו. יופי של עברית. תל אביב: ספריית מעריב/משרד הביטחון. רוזן מ' ודרור י'. תשל"ח. דייק בלשונך. תל אביב: יסוד.

רשף י'. תשע"ב[1]. "התבססות הדיבור העברי בתקופת המנדט". בתוך: ש' יזרעאל (עורך). מכונת הדבור בתור מורה שפות: פה מדברים עברית. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב. 143-162.

רשף י'. תשע"ב[2]. "איך דיברו עברית? מאפיינים לשוניים של העברית המדוברת בעשורים הראשונים לקיומה". בתוך: ש' יזרעאל (עורך). מכונת הדבור בתור מורה שפות: פה מדברים עברית. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב. 188-211.

רשף י'. תשע"ב[3]. "העברית המדוברת בתקופת התהוותה: סוגיית מקורות המידע". בתוך: ש' יזרעאל (עורך). מכונת הדבור בתור מורה שפות: פה מדברים עברית. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב. 163-187.

שורצולד א'. תשנ"ז. "ידיעת לשון ומודעות לשון". בתוך: מ' בר-אשר (עורך). פרקים בעברית לתקופותיה: אסופת זיכרון לשושנה בהט. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית. 399-412.

- שורצולד (רודריג) א'. תשס"ט. "התפתחויות מורפולוגיות בעברית". בתוך: ח' כהן (עורך). מאתיים וחמישים שנות עברית חדשה. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית. 209-177.
- שורצולד (רודריג) א'. תשס"ט-תש"ע. "בין לשון המקרא ללשון ימינו". העברית נח, ד. 220-203.
- שורצולד (רודריג) א'. תשע"ו. "מבחר תופעות מורפולוגיות בקורפוס העברית המדוברת". בתוך: ע' גונן (עורכת). חוקרים עברית מדוברת (תעודה כז). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב. 274-251.
- שרביט ש'. תשנ"ה. "המספר המונה בלשון חכמים: התרופפות ההתאם במין". בתוך: א' דותן וא' טל (עורכים). מחקרים בלשון העברית: ספר זיכרון לאליעזר רובינשטיין (תעודה ט). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב. 63-49.
- Bolozky S. 1982. "Remarks on rhythmic stress in Modern Hebrew". *Journal of Linguistics* 18. 275-289.
- Bolozky S. & Haydar A. F. 1986. "Colloquial gender neutralization in the numeral systems of Modern Hebrew and Lebanese Arabic". *Al-'Arabiyya* 19. 19-28.
- Carey S. 2001. "Cognitive foundations of arithmetic: Evolution and ontogenesis". *Mind and Language* 16. 37-55.
- Feagin C. 2002. "Entering the community: Fieldwork". In: J. K. Chambers, P. Trudgill & N. Schilling-Estes (eds.). *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford: Blackwell. 20-39.
- Glinert L. H. 1977. "Number switch: A singular feature-change rule in Modern Hebrew". *Monographic Journals of the Near East. Afroasiatic Linguistics* 4, 2. 1-38.
- Glinert L. H. 1989[a]. *The Grammar of Modern Hebrew*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Glinert L. H. 1989[b]. "A note on the morphology of sequential counting forms: The case of Modern Hebrew". *Journal of Semitic Studies* 34, 1. 179-181.
- Hetzron R. 1967. "Agaw numerals and incongruence in Semitic". *Journal of Semitic Studies* 12. 169-197.
- Kautzsch E. 1910. *Gesenius' Hebrew Grammar*. Trans. by A. E. Cowley. Oxford: Clarendon.
- Levon E. 2012. "Gender, prescriptivism, and language change: Morphological variation in Hebrew animate reference". *Language Variation and Change* 24. 33-58.
- Meir I. 2008. "The role of prosody in morphological change: The case of Hebrew bound numerals". *Language Variation and Change* 20, 1. 41-65.
- Ravid D. 1995. "Neutralization of gender distinctions in Modern Hebrew numerals". *Language Variation and Change* 7, 1. 79-100.

נספח: טבלת שם המספר המונה צורות זכר, שאין בקטגוריה שלהן נטייה מובהקת לסתמיות

המספר	קובץ	ציון הדובר	מספר ההיקריות כפי אותו דובר	פירוט המבעים
שלושה חודשים	C612_3	חבר של C6	1	והמלפפונים האלה תוך -- @ נשארים שלושה חודשים
שלושה חודשים	C842	דובר 1	1	הגיע הזמן אחרי אה שלושה חודשים
שלושה חודשים	OM	"עומר"	1	אסי מנהל אותי שלושה חודשים אני מבסוט
שלושה חודשים	OM	דובר 2	2	- אסי מ- ניהל אותו שלושה חודשים - כי אסי המנהל הישיר שלי כבר שלושה חודשים
שלושה חודשים	OM	דוברת 5	1	אבל המצב הרוח הכללי שלי היום לא נובע מאיך שרמי מנהל אותו בשלושה חודשים האחרונים
שלושה חודשים	OM	דוברת 6	1	כי בשלושה חודשים היכולת ל- לעשות השפעה משמעותית כשהפירבק הוא אישי היא מוגבלת
שלושה חודשים	P931	דובר 2	1	במידה והיו משח- מקצרים לי מתי דצמבר \ או בדצמבר שזה בעוד כמה שלושה חודשים \ ארבעה חודשים \ יולי עוד חצי שנה
שלושה חודשים	Y34	"יעל"	1	האול- האוטו הולך כנראה לעמוד ליד אימא שלי וה- אם -- כנראה נקבע שלושה חודשים
שלושה חלקים	D142	דובר 2	1	יש פה שלו- שלושה חלקים
שלושה ימים	OCD_3	"עומר"	1	אני בקורס שלושה ימים
שלושה ימים	OCD_3	חברה של "עומר"	1	שלושה ימים קורס

המספר	קובץ	ציון הדובר	מספר ההיקרויות בפי אותו דובר	פירוט המבעים
שלושה ימים	OCh	"עומר"	2	- (דובר 2: אתה רכבת על סוס \) שלושה ימים - א- עשינו מין לופ כזה ובעיקרון טיילנו על שפת האגם עד אה- שלושת רבעי ד- צפונה כזה וחזרנו שלושה ימים זה היה ככה
שלושה ימים	Y33	"ליאת"	1	"יעל": זה - - זה כלום שלושה לילות ארבעה ימים "ליאת": למה הם טסו ביום חמיש - חמישי לפנות בוקר אז הלילה של חמישי של שישי של שבת בשבת הם שוב - - בראשון הם חוזרים שלושה ימים ארבעה לילות
שלושה לילות	Y33	"יעל"	2	- "יעל": זה - - זה כלום שלושה לילות ארבעה ימים - "יעל": שלושה לילות וארבעה ימים "ליאת": שלושה לילות ארבעה ימים
שלושה לילות	Y33	"ליאת"	1	"יעל": שלושה לילות וארבעה ימים "ליאת": שלושה לילות ארבעה ימים
שלושה סוסים	OCh	"עומר"	1	אז אז אה כאילו לקחנו מדריך ר שלושה סוסים אני אלדר ויובל ועוד אחד שהצטרף
שלושה שבועות	OCh	"עומר"	1	זה היה כבר כאילו ש- -- היינו שלושה שבועות במונגוליה \
עשרים וארבעה חדרים	D142	דובר 2	1	כנראה זה עשרים וארבעה חד- עשרים ושמונה חדרים
ארבעה חודשים	P931	דובר 2	1	במידה והיו משח- מקצרים לי מתי דצמבר \ או בדצמבר שזה בעוד כמה שלושה חודשים \ ארבעה חודשים \ יולי עוד חצי שנה

המספר	קובץ	ציון הדובר	מספר ההיקריות בפי אותו דובר	פירוט המבעים
ארבעה חודשים	Y33	"ליאת"	1	אני זוכרת שכשעברנו דירה הוא גם עבד קשה אבל אז עוד לא ידעו שיש לו פריצת דיסק אמ:: בשנת תשעים והגענו ל לראשון לציון והוא שכב בבית ארבעה חודשים מה הוא עבר מסכן כמעט עשו לו ניתוח
ארבעה חודשים	Y34	"יעל"	1	אני זוכרת שהיא אמרה לי שאם הם יעלו את השכירות נגיד אחרי חודשיים ארבעה חודשים שאנחנו נעשה את הטריק הזה ש כאילו אני מתקשרת ואומרת שאני נשארת עוד אז אה אז היא מס- היא תסתכל על זה ש אוקיי אז כמה חודשים היא נהנתה מדירה מדליקה ב- באותו סכום שהיום היא משלמת ד - על חדר וחצי
ארבעה ימים	OCD_2	חברה של "עומר"	3	- ארבעה ימים שבע מאות שלושים שקל לזוג - ארבעה ימים ארוחת בוקר וערב - אז אה אז אה ארבעה ימים
ארבעה ימים	OCD_2	חברה של "עומר"	2	- נלך בארבעה ימים הבאים \ - אבל בארבעה ימים כאילו של החופש חמישי שישי שבת ראשון
ארבעה ימים	Y33	"יעל"	2	- "יעל": זה - - זה כלום שלושה לילות ארבעה ימים - "יעל": שלושה לילות וארבעה ימים "ליאת": שלושה לילות ארבעה ימים
ארבעה ימים	Y33	"ליאת"	1	"יעל": שלושה לילות וארבעה ימים "ליאת": שלושה לילות ארבעה ימים
ארבעה כוכבים	D142	דובר 2	2	כן זה ארבעה כוכבים זה מספר שלוש (דוברת 3: יקר \) (דוברת 1: אוהה \) הוא יקר מה זה מלון ארבעה כוכבים

המספר	קובץ	ציון הדובר	מספר ההיקרויות בפי אותו דובר	פירוט המבעים
ארבעה לילות	Y33	"ליאת"	2	- אה איזה זול שלוש- מאות שלושים דולר ל: ארבעה לילות - למה הם טסו ביום חמיש - חמישי לפנות בוקר אז הלילה של חמישי של שישי של שבת בשבת הם שוב - - בראשון הם חוזרים שלושה ימים ארבעה לילות
ארבעה סופי שבוע	C711_1	אבא של C7	1	(דוברת 3: אי אפשר לבוא מתי שרוצים \) לא אין לא הוא מוכר שש - - ארבעה סופי שבוע גומר את הכול וזהו יש לו עשרת אלפים בקבוקים
חמישה חדרים	D142	דובר 2	1	וזה גם לא לא מי יודע מה זול וזה קטן זה רק - בכד אנד ברקפסט חמישה.. חדרים יש לו
שבעה ימים	Y33	"ליאת"	1	אז הוא כבר מיום רביעי מ- איזה יום רביעי אז שבעה ימ- מיום שני \ הוא תקוע
עשרים ותשעה חדרים	D142	דובר 2	1	פה עשרים ושש עשרים וש- תשעה חדרים
עשרה חודשים	C514_2	דוברת 1	2	מילא משהו חד פעמי אבל עשרה חודשים עשרה חודשים זה קשר רציני
עשרה חודשים	D142	דוברת 3	1	תום גדול מירון בשנה ועשרה חודשים
עשרה ימים	Y32	"יעל"	1	העשרה ימים האלה יוצר לה כסף לנסיעה לתאילנד \
עשרה ימים	Y32	"ליאת"	1	("יעל": אז איך היא שמרה על ילדים בנתניה) "ליאת": @@ פה שמרה עליהם אה עשרה ימים
עשרה משגיחים	Y32	"יעל"	1	היום זה כבר היה המבחן הגדול האחרון זהו הכול מאחורינו שני ורביעי זה פינאטס רביעי זה רק עשרה משגיחים לעומת היום - -